

*Корнієнко А. І.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови і літератури**Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського**Бугайова А. С.,**студентка**Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*

ІДІОСТИЛЬ АВТОРА: МОВНО-ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті розглядаються питання диференціації термінології в аспекті визначення індивідуального стилю письменника в сучасній лінгвостилістиці та літературознавстві; визначається співвідношення понять ідіолекту й ідіостилу письменника.

Ключові слова: ідіостиль, ідіолект, індивідуальний стиль, авторський стиль, мовна картина світу.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття характеризується посиленням уваги до питання ідіостилу письменника. У лінгвістиці цей аспект ґрунтується на виявленні зв'язків мовної репрезентації та використанні певних стилістичних домінант, що допомагають відобразити індивідуальну модель світобачення митця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для пізнання загальної теорії тексту пріоритетними є праці М.М. Бахтіна, Л.А. Булаховського, В.В. Виноградова, М.Л. Гаспарова, Х.І. Дідуха, Я.Е. Ельсберга, О.С. Кухар-Онишка, Ю.М. Лотмана, Л.А. Новикова, В.М. Русанівського, Г.Н. Складєвської та ін. Проте лінгвістичний аспект ідіостилістики залишається актуальним, потребує монографічного висвітлення й передбачає систематизацію опорних понять семантико-стилістичної характеристики художніх творів та когнітивний аналіз стилю письменника.

Мета статті – здійснити функціонально-стилістичний аналіз мови роману Дари Корній «Щоденник Мавки» першого десятиліття ХХІ століття й виявити особливості індивідуального стилю письменниці. З'ясувати особливості взаємодії категорії індивідуально-художнього стилю й літературної мови та мовно-літературного процесу. Предмет наукового пошуку становлять поняття ідіостилу, ідіолекту, індивідуального стилю, мовної картини світу в художньому творі як феномена в лінгвостилістичному й літературному аспектах.

Виклад основного матеріалу. Художній текст є комплексним явищем мистецтва слова. Це своєрідний мовленнєво-словесний акт між автором і читачем, що здійснюється за допомогою слова. Лінгвістичний аналіз не руйнує цілісності художнього тексту й цілісності його сприйняття, а дає змогу бачити естетичне ціле таким, яким його створив автор. Тому й ключі до розуміння його задуму – у системі мовно-художніх засобів твору [1, с. 93].

Важливість урахування під час вивчення тексту авторської індивідуальності стає очевидною при зверненні до моделі художньої комунікації, обов'язковим складником якої є автор як творець тексту. Словниковий запас мови не можна розглядати як готову масу. Нові слова й словоформи є продуктом словотвірної потенції, який розвивається й знову відтворюється.

Питання вивчення індивідуального стилю в сучасних лінгвістичних студіях тісно пов'язане з такими поняттями, як «мовна особистість», «мовна картина світу» та «світобачення письменника». Дослідження мовної картини світу творів дає можливість побачити індивідуальну неповторність митця в представленій ним вербально-естетичній картині світу, оцінити його внесок у систему вже функціонуючих словесних художніх засобів національної мови, розкрити його домінуючі світоглядні принципи.

Вибір письменником мовних засобів, які репрезентують його художню індивідуальність й особливості світобачення, що безпосередньо відображається в його художньо-мовному просторі, формується засобами індивідуалізованої загальнонародної мови, збереженої самим текстом. Але мова художнього стилю постає не як сукупність мовних засобів окремих рівнів і не як набір тропів, а як художня цілісність, як текст, яким «диригує» особистість автора, його світогляд [7, с. 36–37]. Мовознавець Х.І. Дідух зазначає, що в загальному розумінні ідіостиль – це сукупність глибинних механізмів створення текстового простору певним автором, які відрізняють його від інших. У більш вузькому значенні ідіостиль пов'язаний із системою мовностилістичних засобів, характерних для творчої манери певної мовної особистості автора [2, с. 2].

Відомий знавець української прози О.С. Кухар-Онишко сформулював власне бачення цього поняття: стиль як вираження авторського погляду на світ, певної концепції світу й людини не тільки об'єднує твір в одне ціле, а й пронизує кожен елемент твору, надаючи йому системності та художньої цілісності. Коли у творі виявляється різностильність, штучність, надуманість, то це тільки свідчить, що стиль автора ще не склався, не визрів [4, с. 33].

Ідіостиль проявляє себе через створення тексту, а також через естетичну діяльність мовної особистості. Тому він відображається в інтеграції тем, жанрів, засобів і прийомів, яким надається перевага і які необхідні для побудови тексту й передачі як інформативних, так і емотивно-експресивних компонентів.

Поняття індивідуального стилю відіграє важливу роль в аналізі характерних рис художньої літератури, оскільки саме художній стиль відкриває можливості для визначення специфічних ознак авторського світобачення. Художній стиль традиційно розглядають у лінгвістичній або літературознавчій площині. Індивідуальний стиль письменника – складне явище, що реалізується в особливостях манери автора, в особливостях використання лексики народної мови, у своєрідності образних висловів, синтаксичної будови речень. Мова автора вивчається у зв'язку з усіма перерахованими складовими елементами. Усі вони у творі становлять єдине ціле, що постає із задуму автора, відбиває його творчу своєрідність.

Індивідуальний стиль письменника нерозривно пов'язаний із його творчою індивідуальністю – неповторною своєрідністю креативної діяльності кожного видатного митця, зумовленою його світоглядом, талантом, життєвим досвідом, темпераментом тощо. Індивідуальний стиль можна розглядати як основну одиницю стильового аналізу, яка визначає його як домінують художньої форми й складається під впливом змісту, світогляду автора тощо. Це виявляється й у змісті, сюжеті, характерах, образності твору.

Професор А.Л. Ситченко вживає термін «авторський стиль», під яким розуміє цілу систему образотворчих засобів, яка охоплює як зміст, так і форму літературного твору, виражає життєвий та естетичний досвід кожного письменника, ураховує традиції національної та світової культури [6, с. 48].

Складовою ідіостилю є ідіолект письменника. Ці поняття мають дискурсивний характер, оскільки одні лінгвісти вважають їх абсолютними синонімами, а інші формулюють різні дефініції. Зокрема, О.О. Селіванова зауважує, що ідіолект є індивідуальним різновидом мови, який реалізується в сукупності різних ознак мовлення окремого носія мови, а в письмовому мовленні виявляє риси ідіостилю [5, с. 167]. Поняття ідіолекту й ідіостилю можуть співвідноситися як норма національної мови й індивідуальна манера мовлення, тобто ідіостиль постає як індивідуально-творче використання національної мови.

В енциклопедії «Українська мова» поняття «індивідуальний стиль» та «ідіолект» тлумачаться як абсолютні синоніми: «Стиль індивідуальний, ідіолект – це сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію й вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда. Це поняття насамперед стосується стилю майстра слова, письменника. Стиль індивідуальний залежить від індивідуальної творчості автора, його світосприймання та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та їх оцінки» [8, с. 676]. Індивідуальний стиль того чи іншого письменника перебуває в тісному зв'язку зі стильовими особливостями епохи, з індивідуальними стилями інших письменників свого часу.

Ідіолект – мова індивідуума, індивідуальний спосіб використання мовних засобів. Можна говорити про певний індивідуальний стиль, коли кожний мовець більшою чи меншою мірою володіє виразними індивідуальними мовними, стилістичними навичками, мовленнєвими звичками. Ідіолект відображає не тільки особистість, переконання, темперамент, а й певною мірою також нашу соціолінгвістичну біографію – індивідуальну участь у комунікативних ситуаціях як пережитих, зафіксованих у досвіді, так і актуальних, з відповідною мовною поведінкою. Формування мовних засобів залежить передусім від поглядів, задуму автора. Ідіолект – індивідуальне мовлення, що пояснюється професією, віком, психічним станом людини, рівнем загальної культури, а також ситуацією спілкування.

В ідіостилі письменника колоритності й конкретності набувають засоби вираження суб'єктивної модальності, емоційно-вольової експресії, інтелектуальних та модально-етичних оцінок. Уточненням поняття ідіостилю в когнітивному напрямку є запропоноване Р. Фаулером поняття «когнітивний стиль» (mind style) – специфічна мовна репрезентація індивідуальної ментальної сутності автора, оповідача та персонажів, які корелюють із поняттям «картина світу»; це відображення характерного способу засвоєння та розуміння світу, яке автор утілює в тексті [9, с. 103].

Уперше термін «когнітивний стиль» з'явився в 50–60-х рр. XX ст. в американській психології. За його допомогою дослід-

ники принципово відмежовували індивідуальні відмінності в переробці інформації від індивідуальних відмінностей в успішності інтелектуальної діяльності. Зокрема, стверджувалося, що когнітивні стилі – це процесуальні чи формально-динамічні характеристики інтелектуальної діяльності, не пов'язані зі змістовними (результативними) аспектами інтелекту [3, с. 32].

Відношення ідіостилю до кодифікованих норм літературної мови визначається кількома моментами, а саме: літературна мова надає письменникові необмежені можливості творчого відбору мовних засобів, їх поєднання; індивідуально-поетичне мовлення є одним із важливих джерел пізнання загальних закономірностей і провідних тенденцій розвитку літературної мови.

Індивідуальний стиль діяльності є індивідуальною системою психологічних засобів, до яких вдається людина з метою найкращого урівноваження своєї індивідуальності з предметними зовнішніми умовами діяльності. Дослідниця Е. Семіно акцентує в понятті когнітивного стилю узгодженість з індивідуальними якостями картини світу певної особистості (характерні когнітивні звички, можливості й обмеження, цінності та вірування, що виникають як результат індивідуальних когнітивних особливостей) [10, с. 197].

Різні підходи до характеристики понять «ідіостиль», «ідіолект», «індивідуальний стиль» передбачають аналіз художніх творів як художньо-естетичних феноменів, створених конкретним автором – людиною, яка збагачує загальновоживаний лексичний шар і насичує мовленнєві висловлювання неповторними елементами.

У центрі наукових досліджень останніх років опинилися мовні засоби, які допомагають автору виражати концептуальну картину світу, представлену в індивідуальній манері. Перспективою дослідження є застосування отриманих теоретичних висновків до розгляду ідіодискурсу та встановлення домінант його когнітивної ідіосфери й ідіостилю.

Висновки. Співіснування таких термінів, як «ідіостиль», «ідіолект», «авторський стиль», «індивідуальний стиль» суттєво ускладнюють когнітивний аналіз художніх творів у мовознавчому аспекті. Індивідуальний стиль письменника має в основі конкретну реалізацію особистого погляду митця, що відображає індивідуальну свідомість, специфіку авторської моделі світу, функціонування мовних засобів, індивідуально-авторську художню картину світу й антропоцентричність. Стилістично забарвлена лексика здатна передавати те чи інше враження, оцінку, характеристику, художньо-естетичний ефект стилістично визначених кодифікованих мовних засобів. Авторський ідіостиль виявляє органічне поєднання національного світосприйняття й індивідуального осмислення та переживання буття, становить особливу єдність, у якій взаємодіють традиції та новаторство, усталені й індивідуальні авторські образи.

Література:

1. Гоца Н.М. Текст як лінгвістична єдність та основні аспекти й методи його аналізу / Н.М. Гоца // Філологічні науки. Риторика і стилістика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rusnauka.com/15_DNI.../32722.doc.htm.
2. Дідух Х.І. Ідіостиль як відображення авторської картини світу / Х.І. Дідух // Філологічні науки: Риторика і стилістика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm.
3. Каламаж Р.В. Когнітивно-стильовий вимір у психологічних дослідженнях / Р.В. Каламаж [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eprints.ua.edu.ua/1443/1/Kalamazh_130912.pdf.

4. Кухар-Онишко О.С. Індивідуальний стиль письменника: генезис, структура, типологія / О.С. Кухар-Онишко. – К. : Вища школа, 1985. – 175 с.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 672 с.
6. Ситченко А.Л. Визначення індивідуального стилю письменника на основі структурування поняття / А.Л. Ситченко // Дивослово. – 2002. – № 5. – С. 48–50.
7. Сологуб Н.М. Поняття «індивідуальний стиль письменника» в контексті сучасної лінгвістики / Н.М. Сологуб // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 117–118 «Слов'янська філологія» : зб. наук. праць. – Чернівці : «Рута», 2001. – С. 34–38.
8. Українська мова : [енциклопедія]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
9. Fowler R. Linguistics and the Novel / R. Fowler. – London : Methuen, 1977. – 145 p.
10. Semino E. Mind Style 25 years on / Elena Semino // Style. – 2007. – № 41/2. – P. 153–203 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lancaster.academia.edu/ElenaSemino/Papers/552545/Mind_Style_25_years_on.

Корниенко И. А., Бугаёва А. С. Идиостиль автора: языковой и литературоведческий аспекты

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы дифференциации терминологии в аспекте определения индивидуального стиля писателя в современной лингвостилистике и литературоведении; определяется соотношение понятий идиолекта и идиостиля писателя.

Ключевые слова: идиостиль, идиолект, индивидуальный стиль, авторский стиль, языковая картина мира.

Kornienko I., Buhaiova A. The idiosyle of author: the aspects of language and literature

Summary. The article deals with the terminology of differentiation in terms of determining the individual style of the writer in modern literature and lingvostylistics; determined by the notions of correlation idiolect and idiosyle of writer's.

Key words: idiosyle, idiolect, individual style, architectural style, world picture as reflected in language.